

Szerkesztőség és kiadó-
hivatal:

Wesselényi Miklós u. 7. sz.
I. emelet.

Megjelenik minden hó 15-én.

Genealogiai Füzetek

CSALÁDTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT.

A „Genealogiai Füzetek”
előfizetési ára:

Egész évre 8 kor.

Félévre 4 „

SZERKESZTIK:

CSIKSZENTMIHÁLYI SÁNDOR IMRE ÉS KÖRÖSPATAKI ÉS KÖPECZI SEBESTYÉN JÓZSEF.

KIADJA: A SZERKESZTŐSÉG.

A magyaros címer.

(Harmadik közlemény.)

A sisakdiszről.

Legrégibb festett ármálisaink címerein mindenkor a sisakdisz a renaissance bejöveteleig, mely a sisakdiszt a címer nem feltétlen kellékévé tette. Zsigmond király címerlevelein mindenkor a sisakra erősített, viselhető és egyszerűn, könnyen elkészíthető oromdisz, míg már dicső Mátyás királyunktól több olyan címerlevelet ismerünk,¹ melyen nemcsak sisakdisz, de sisak sincs. Van azonban gyönyörűen formált oromdiszes sisak is, a kevés számú ármális némelyikén, mely a dicső emlékü királytól fennmaradt.² Az olaszos heráldikai irányzat emlékei közt is van néhány sisakdisz. Ezek már nem a viselhetőség szempontjától születtek és ábrázoltattak, hanem mint lényegtelen díszítések;³ formájuk bár mint czifraság kecses, csinos, de nem karakterisztikus viseleti tárgy, nem oromdisz.

A Habsburg heráldika e tekintetben is helyes irányt mutat a magyarországi heráldikában.

I. Ferdinánd, mint ellenkirály a hazánkban gyökereket vert olaszos, sisak és sisakdisz nélküli heráldikának hódolt,⁴ később mint egyedüli uralkodó, már az akkori német iskola szerint szerkesztette a magyar címereket, s itt mindenkor a sisakdisz. Ezek szépek és heráldikusok is.⁵ A későbbiek azonban már a díszítési vágynak estek áldozatul; túlnagyok és összetettek lettek. A régiéknél a viselhetőség volt a vezető szempont, tervezésük is a sisakon hordozhatóság s könnyen elkészíthetőség feltételével történt — míg az újabbakat csak a pergamenten kellett megfesteni. Bárha a sisakdisz viselés a gyakorlatban, a harcmodor és fegyverzet megváltozásával divatját multá, a festett címereken annál díszesebb, összetettebb lett, sőt később egy paizsra több sisakot is tettek, mely szokásra nem tudom, tudna-e a fejlett nyugati heráldika szigorúan heráldikai magyarázatot, illetve mentességet találni. Nálunk egy paizson egy sisak van s annak sisakdisze az élő heráldika korában is viselhető lett volna. E tekintetben sisakdiszeink jobbak, mint a Habs-

burgokéi egyszerűségüknél, erőteljesebb formájuknál fogva. Sisakdiszes címerünk sokkal kevesebb aránylag, mint a párhuzamos Habsburg heráldikában, bárha ez ott sem mindenkor. E jelenségnek okát keresve, meg kell értenünk erdélyi heráldikánk egyik lényeges sajátosságát, az *értelmes emlékszerűséget*. A cselekvés, melynek az ármálissal s ennek címerével *emlék* állított, befejeződött a paizsban, tehát sisakdisz nem kellett, miből a magyaros címernek az az alapvető eszméje szűrődik le, *hogya a magyaros címer nem pusztán hadi jelvény, hanem tiszteltreméltó emlék*.

A középkoriak sem voltak hadi jelvények, mint olyanok; azokban is gondolat, bizonyos értelem; vonatkozás, czélzás, vagy valamely eseménynek emléke van. E motívum azonban a kor követelményeihez mérten van előadva, kiváltképen a sisakdisz szempontjából, t. i. a sisakdiszre akkor ép oly szükség volt, mint a paizsra. Az olaszos irányzat Erdélyben is meghagyta nyomait; kevés számban bár, de van néhány sisak nélküli, olaszos típusú címerünk, a XVI. évszázad második feléből;⁶ István király udvarában azonban már fellép a helyes és heráldikailag teljes címer adományozásának szokása s egy egész századon keresztül, míg nemzeti fejedelmek vannak e helyes és magyaros irányzat uralkodik heráldikánkban. Csoma József kiváló heráldikusunk az erdélyi címereket a heráldika legmélyebb sülyedésének tartja, e hanyatlás útját követve azon eredményre jut, hogy ezek Mátyás király, a Jagellók és Szapolyaiak udvarában divó olasz renaissance heráldikai modor elferdült, félreértett fattyuhajtásainak tekintendők.⁷ Szerénységem nem oszthatja e nézetet. Az a hatalmas erdélyi, magyarországi és középkori ármális-sorozat, melynek címerét pontról-pontra másoltam,⁸ továbbá a közzétett hasonmások⁹ arra tanítottak, hogy a középkori heráldika a renaissance hatalomra jutása általi bukása után épen az egyszerű, erdélyi heráldikában támadt újból életre. A paizskép egyszerűsége, a sisak aránya, a sisakdisz kifejelettsége, a takarózat elrendezése és egyszerűen stilizált *takarószerűsége*, tehát minden alkotórész heráldikai ábrázolása ezt bizonyítja.

⁶ Gyulai Balázs (1591). Turul 1889. évf. 98. lap. Miskolczi Szabary Lukács (1580). Áldásy 105. Fenessy István Báthory Andrástól 1599-ben kapott címere nem paizscímer, mint Csoma József «A XVI. századi magyar heráldika» című kiváló cikkében említi, — (Turul 1904. 60. l.) igen szép sisakja és pompás sisakdisze (egyszerű), szépen stilizált takarói vannak — tehát teljes címer; rajza is megjelent Áldásy id. művének 90. lapján. (147. számú címerlevél.)

⁷ Turul 1894. 57–64. l. Csoma József. A XVI. századi magyar heráldika.

⁸ Az Erdélyi Nemzeti Múzeum ármális gyűjteménye s magántulajdonban levők.

⁹ A Turul évfolyamaiban a s kiváltképen Áldásy Antal Czimoreslevelek című munkájában levők.

¹ Erdődi Bakócz (1450), Császár és Petneházi (1462). Magy. Czimores Emlékek. I. 19, 20. mell. Nagyrédei (1466). Áldásy 32. sz. címerlevél.

² Szerdahelyi Huszár (1466). Eredetije az Erd. Nemz. Múz. Itárában Kolozsvárt. Hradnai Holy (1488). M. Cz. Eml. I. 23. Bothfalvi Both (1460). U. o. II. 20. Mérei (1474). U. o. II. 21. Pyber (1476). U. o. II. 22. Enyingi Török (1481). U. o. II. 24.

³ Radoványi Keczer 1514. Áldásy 48. sz. Sáfár és Pestenei 1520. U. o. 601. sz. Cseh 1515. Erd. Nemz. Múz. Itára Kolozsvárt. Schirmer (1507.) Eredetije u. o.

⁴ Bornemissza Benedek (1533), Igali Ferencz (1539). Turul 1904. 62–63. l.

⁵ Pécsi Deák (1549), Belényesi Török (1553), Kemencei (1558), Csepeli (1560), Pazthorovycz. (1560), Keledy (1561), biroveczi Boroszlói (1563). Áldásy: 62, 64, 70, 72, 73, 76, 78. sz. címerlevél.

A különbség *a stílus*, semmi más. A sisakdisz gyakori elmaradása mondana ellent nézetemnek.

Azonban, ha meggondoljuk, hogy a gyakorlatban, az erdélyi heráldika korában sisakdiszre szükség nem volt, hogy a paizsban az eseménynek már emlék állítatott, melyet tovább, bővebben megmagyarázni szükség nincs, megértjük a hiányát. Tehát itt nincs *lényegbeli* eltérés, csupán az előadás változott meg.

Az erdélyi heráldikában az *emlékszerűség* keretében kell meglévő sisakdiszeinket vizsgálnunk, t. i. gondolatbeli közösséget keresni címerképünk és a sisakdisz között. Nem csak külsőségekben, hanem értelmi tartalom tekintetében is meg kell vizsgáljuk sisakdiszeinket. E vizsgálódás arra az eredményre vezet, hogy *értelmi* szempontból ezek osztályokba sorozhatók.

Leggyakoribb az olyan sisakdiszünk, mely egészben,¹⁰ vagy részben¹¹ ismétli meg a paizstartalmat, mintegy hangsúlyozván azt, vagy annak valamely lényeges sajátosságát vagy kiválóságát. Gyakoribb azonban az, mely a paizsbeli esemény magyarázatául, csattanójául, vagy bővítéséül¹² szolgál. Erdélyi címereinken kevés az olyan sisakdisz, mely nincs összefüggésben a paizstartalommal.

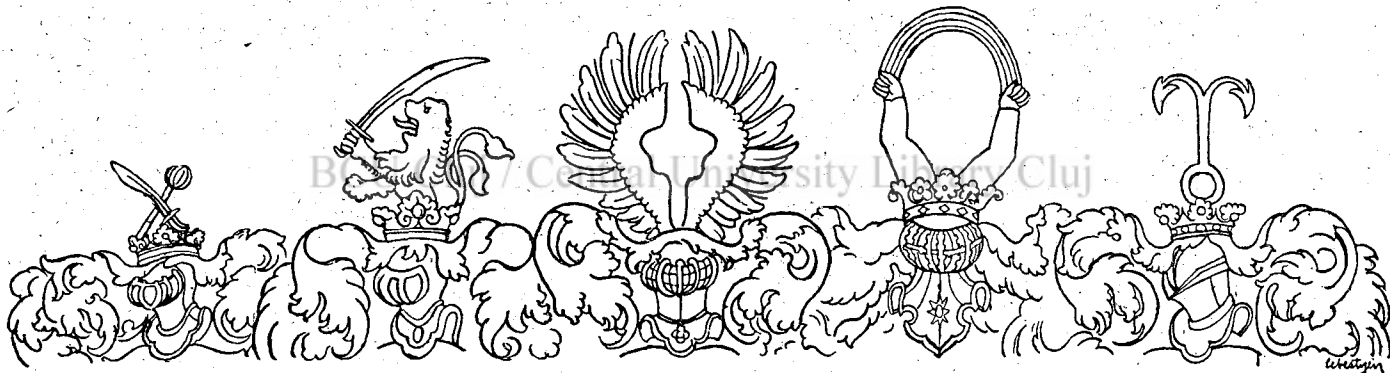
Az erdélyi sisakdisz formájára nézve mint előbb is jeleztem — egyszerű, mutatós. Melléksisakdiszre nem igen van példánk — míg a Habsburg-heráldika sisakdiszei nagyobbára melléksisakdiszek (szárnypár, szarvak, zászlók) közé vannak állítva. Ez túlnagygyá teszi a felső-címert, míg annak *lényege* másodrendű szerepre szorul.

Mellékelt rajzunkon egy erdélyi sisakdisz-sorozatot mutatok be. Az első a keresztbe tett kard és buzogány Vécsey Fábiánné 1607-ből,¹³ a második a növekedő, kardot tartó oroszlán Turi Ferenczé 1658-ból;¹⁴ a harmadik a nyílt szárnypár Alia Farkasé 1597-ből,¹⁵ a negyedik a szívárványt tartó karpár Gyulai Pálé 1577-ből;¹⁶ az ötödik, a félfordított vasmacska Somogyi Benedeké 1599-ből.¹⁷ Mindenike *magyar* fejedelemtől való, *magyar* alattvalónak adatott, *magyar* údyari kancellárián készült, tehát meg kell legyen már eredetében a magyaros szellem. Mindenike szépen fejlett, viselhető, előállítható lett volna, — még stílusuk is elég közel áll a középkoréhoz; a mennyivel különböznek — az a sisakdiszbeli *magyarosság*.

Értelmi tekintetben mindenikben a paizs tartalmával van összefüggés. Vécsey címerképe lovas vitéz, ennek fegyverei alkotják a sisakdiszt. Alia jobb címerképe félsas; ennek szárnyai vannak a sisakon. Gyulai tudományért kapta címerét; sisakdiszéhez szép magyarázat fűződik. A Turi címerkép a sisakdiszen növekedően ismétlődik. Somogyi egyik paizsképe csónak, sisakdisze vasmacska.

E sorozaton kívül Áldásy Antal „A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke — II. Címereslevelek” munkájában illusztrált erdélyi címerlevelek képpen bemutatják sisakdiszeinket.

A heráldikai érzék, melylyel erdélyi címerfestőink a sisakdiszt megoldották, nemcsak a viselhetőségben

Segédsisakdisz az erdélyi sisakokon gyakori, a kard, de ez szinte egyedüli; míg a Habsburg-heráldika e tekintetben sokkal gazdagabb, változatosabb; segédsisakdiszei szárnyak, szarvak, tollak stb.

Alakra, külsőségre nézve az erdélyi sisakdisz magasra törő, egyszerű, kevésbé stilizált — inkább természetes; nagyság tekintetében megfelel a melléksisakdisz nélküli Habsburg címerképeknek. Alja mindig a sisak koronájába van erősítve. Szabad, összefüggés nélküli részei nincsenek, tehát a tulajdonképeni — a középkorban használható és elkészíthető — sisakdisznek formában megfelelnek.

nyilvánul, hanem abban is, hogy a sisakdiszt a legmutatósbab helyzetben ábrázolták. A sisakot a sisakdisz irányába fordulva rajzolták, mi ellen bizony a Habsburg címerfestők gyakran vétettek.¹⁸

Ha a sisakdisz nem adományoztatott az erdélyi címerekre, úgy a sisak a címerkép törekvésének irányába fordult, mi igen szép és hatásában emeli a címerképet. Szinte szabályképen alkalmazhatnók az erdélyi heráldikában, hogy címerkép, sisak és sisakdisz egy irányba fordul.

Sebestyén József.

¹⁰ Áldásy 107, 114, 115, 120, 134, 211, 218, 232, 260, 349, 350, pótlék 14. számú címerlevelek egészben, vagy növekedőleg ismétlik meg a paizsképet.

¹¹ Áldásy: 156, 158, 199, pótlék 14. stb. sz. címerlevelek.

¹² Áldásy: 145, 147, 155, 159, 208, 212, 214, 278, 319 sz. címerlevelek.

¹³ Eredetije ifj. Biás István tulajdonában Marosvásárhelyt.

¹⁴⁻¹⁷ Eredetijük az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában Kolozsvárt. Mind az öt az eredeti hű, kisebbitett mása.

¹⁸ Áldásy: 128, 136, 173, 194, 198, 215, 222, 245, 264, 269, 283, 296, 358, 360, 369, 395, 408, 409, 420, 427. sz. címerleveleken.

Az úri hatóság fejlődése Magyarországon 1848-ig.

(Harminezadik közlömény.)

A földesúri hatóságnak legfontosabb joga a községeket illetőleg 2 irányban jelentkeznek: 1) Biróajánlás vagy nevezés jogában. A magyar s horvát s a bánági urbariumok szerint az uradalomnak jogában

áll a birói tisztre 3 egyént proponálni, kik közül a község (Bánságban csak a sessios jobbágyok, a zselérek nem CVII. 5. o.) választ egyet szavazattöbbséggel az urasági tiszttel jelenlétében. Slavoniában megfor-

ditva van a dolog, a kisebb helységek hármát, a nagyobbak s a mezővárosok négyet candidálnak kebelükből, a kik közül az uradalom nevez ki egyet. Magyar- s Horvátországban is néhol ezt honosította meg a helyi szokás. 2) A választott bíró hivatalos működése felett való felügyeletében azokat saját hatalmánál fogva a törvény korlátai közé szorítja, kötelezettségeik pontos teljesítésére sarkalja s ha a szükség úgy kívánja, őket megbünteti vagy éppen el is mozdítja s helyeikbe a szokott választási módon másokat tesz.

Ha térbélieg nincsenek ezek elválasztva, bár egy és ugyanazon helyen több földesúr van, csak egy bíró nevezendő. (Edict. urb. de 1767.) Ott, hol magyarok s németek laknak, a bíró s esküdtek választásánál valamelyik nemzetség szokása megtartandó. A választott bíró a község vagy esküdtek jelenlétében esküvel kötelezi magát, hogy kötelességét pontosan teljesíti. Oly urasági szolgálatokra, melyek rá nézve ekkor szerfelett terhesek, nem kényszeríthető (1771. sept. 23-án 4745. sz. a. kelt s okt. 3-án 5529. sz. a. Baranyamegyében kihirdetett kir. rendelet); de a közadózások alul nem mentesíthető, ha az úri szolgálatokat nem vállalja magára. (CIX. §. 2.) Az 1772. jan. 13. királyi rendelet a falusi bírók panaszára, hogy az eltörült kilenczed és tized *intertentio* helyett sokkal súlyosabb kilenczed s tized szolgáltatásra kényszerítetnek, rendeli, hogy a bírakra is az álljon, mit az urbarium s a királyi rendeletek más jobbágyokra rendelnek. Így a kilenczed s tized is behajtandó. A bírói tiszt egy évig tart. Kezdetét veszi minden év minden szentek ünnepén. Ha a bíró pontosan teljesíti kötelességét, második évben ismét első helyen ajánlható, különben pedig elesik az ajánlattól. (CIX. §. 2.) A bíró kötelezettsége kiterjed a község kormányzására, politikájára s gazdaságára. Az igazságszolgáltatási hatalmat illetőleg a községi bíróra vonatkozólag nem lehet megállapítani a határt, meddig terjed. Részint a helyi szokástól, részint a földesúr által kiadott edictumuktól függ.

A politikai functiokat illetőleg a bírónak legfőbb kötelezettségei a huszadát a jobbágyokra kiszámítani, behajtani s a megyei pénztárba beszolgáltatni. (C. IX. §. 3; Bans. urb. CVII. 8., urb. Slav. P. 3.) Az egyes jobbágyok adókönyvecskéjébe tartozik beírni vagy a jegyző által beírni a fizetett köz- és helyi adó mennyiségét. Nagyobb helységben a közadó behajtására külön pénztárnok van. Hogy pedig az adó hányad kivétele az egész megyében mindenütt egyenlően történjék, az úri hatóság tartozik felügyelni s a bírót számon kérni, de ezért a jobbágyokra semmi teher nem róható. (CIX. §. 3. Slav. urb. PII. 3. o.) De a közadó behajtását s a vármegyéhez való beszolgáltatását illetőleg a földesúrnak vagy officialesének beleegyezni nem szabad; s hogy ez meg ne történjék, a vármegye tartozik felügyelni, valamint akkor is, ha a földesúr fennebb említett kötelességét elmulasztaná, s ezt kötelességére szoríthatja. (CIX. §. 4, 5.) A többi főbb kötelezettségei a falusbírónak ezek: 1) a helység határán levő hidak s gátak jókarban tartására való felügyelet s gondoskodni arról, hogy az ezekre fordított munka a Protocolumba s az előfogatos és kézi munkák lajstromába a jegyző által bevezetessenek. 2) A katonasági, vagy akár a vármegye, akár Provincialis Commissariatust által mások számára rendelt előfogatokra, köz- s a község szükségletei által specialiter megkivánt munkákra való felügyelet, melyből kifolyólag különösen az előfogatok s a szállítást illetőleg a házak sorrendje szerint főképp a munka

szolgáltatás idején a felekre való minden tekintet nélkül járjon el; s gondoskodjék arról, hogy azok nevei, kik a munkát teljesítették, a jegyző által feljegyeztesse s általa a szokott jegyzékbe vezettessenek. 3) Ót illeti az átvonuló s az ott állomásozó katonaság elszállásolása, hacsak külön elszállásoló nincs. 4) Tartozik az alantasabb községi tisztviselők, községi szolgákra, sirásokra, pásztorokra s munkásokra felügyelni, hogy munkájukat pontosan teljesítsék. Ha hiányt talál, gondoskodik arról, hogy pótoltsanak. 5) Tüzoltó-szerek beszerzéséről s fenntartásáról gondoskodni. 6) Gonosztevők nyomozása, a vármegyei vagy az úri hatóságnak kiszolgáltatása. 7) Az urasági, hatósági s úrbéri ügyekre vonatkozó mandatumok végrehajtása. 8) Házak, marhák által okozott károk megbecsülése stb. Mindezeket az esküdtekkel végezték el s vették jegyzőkönyvbe. A bíró gazdasági teendői ezek voltak: 1) Gondoskodni, hogy a községek földjei s rétei kellőképpen megműveltesse. 2) Az esküdtek hozzájárulásával a község magán tartozásait kifizetni s más rendkívüli kiadásokat tenni. 3) A község javaiból s máshonnan folyó hasznok s a községnek az italmérési jogból folyó jövedelmeinek bérbeadása, a büntetésekre gondosan, szigorúan felügyelni s ezekről számadást készíteni (Urb. Bán. CVII. 8. o. Urb. Slav. PII. 20. o. 17 o.), nehogy a közadózók a szállításokban s a katonai előfogatok kiállításában visszaéljenek; a bíró köteles az év elején a kézen forgó pénzről számot adni s mit kell kifizetni s az uraság officialesét a kezeléstől távol tartja. Jegyzőt, esküdteket (6 vagy 12-t) s más alantasakat a község uraság beleegyezése nélkül választhat s bocsáthat el. (CIX. §. 1.) Bánságban az új esküdtek választása, a régié megerősítése a földesúrtól függ. Ezek mindnyájan a földesúr hatósága alatt állnak.

Rátérünk az úri hatóság jelentkezésére a promontorialis ügyekben. Promontorialis előjárók voltak: a hegybíró (Judex montanus), kit néhol hegyi előjárónak hívtak; a hegyi albíró (vicejudex montanus) rendszeren a nagyobb szőlőmivelő helységekben, 6 vagy 12 esküdt; s szőlő-örök vagy csőszök. A hegybíró a földesúr által jelöltetik ki, mint a helységi bíró. A kijelölés a promontorialis gyűléseken történik, az előjárók s más szőlőbirtokosok jelenlétében. A kijelölés után fel szokták olvasatni a promontorialis articulusok s azután a felmerült panaszok a jelenlevő urasági tiszt által elintéztetnek. A hegybíró ép úgy, mint a falusi bíró nem mentetik fel az urasági szolgáltatások alól, ha csak a földesúr nem enged el. Hivatala szt. György napján kezdődik. A többiek választása minden földesúri beavatkozás nélkül történik. E tekintetben a szőlőbirtokosok autonómiájának van hely adva, erre nézve alkotnak ezek statutumokat, melyek promontori articulusoknak hívatnak s helyenkint eltérő rendelkezéseket foglalnak magukban. A régebbi statutumokat vagy a földesúr, vagy a vármegye állapította meg. Itt pl. említendő 1571-beli Abaujmegeyi II. statutum. (Kolosvári-Ovári id. m. II. 2. fele 30. l.) 1613. Tornamegyei I. (u. o. 95. l.) 1634. Zemplénmegyei (u. o. 157. l.) 1689. Heves külső-szolnokmegyei (u. o. 310.) Tornamegyei 1724. IV. (u. o. 409.) stb.

A bírónak s esküdteknek első kötelessége a promontori ügyekben való igazságszolgáltatás s a kihágások megbüntetése. Ez ügyeknek elintézési módjára, az ítélet kiszabására a promontorialis statutumok s a szokásjog határoznak. Második a hegybírónak a szőlőhegyben a közrendre felügyelni, a tüzvész, lopás, marhák által okozott károk megtérítéséről, a közterköleségbe ütköző kihágások, káromkodás, paráznál-

kodás, becsületsértések, verekedések megbüntetéséről gondoskodni.*

A földesúri hatóság alatt álló mezővárosoknál is főttekintet azokra vetjük, melyekben az úri hatóság nyilvánul. Ez a mezővárosi előljárók választása és jurisdictioja. Mi a tisztújítást (restauratio) illeti, megjegyzendő, magánál a választásnál mindig csak egy urasági tiszt lehet jelen, ki birhat egy vagy több szavazattal. Ha más is oda menne, akkor annak szavazati joga nincs, mint az 1806. szept. 12-én kelt 8930. számú királyi rendelet parancsolja. A mezővárosoknak, épügy mint a községeknek saját jurisdictiojuk nincs, hanem az csak a földesúri privilegiumok által ruházottat rájuk, de mindazonáltal, mint Pauli (id. m. I. 158. l.) megjegyzi, ez alatt nem értendő az, hogy az ily község egyedüli magistratusa a földesúr lenne, s úgy a személyes, mint a dologi ügyekben a földesúri hatóság alatt állana; sőt az ily város privilegizáltnak, lakói polgároknak, a privilegizált város lakóinak hivatnak, és a magistratus ezt az elnevezést, mely mindenik szerződéses privilegiumokkal felruházott helyre nézve az országban mindenütt közös s rendes, használja.

Ezek után rátérhetünk az 1836: IX. t.-cz. határozataira. Az 1. §. biztosítja a bíróválasztás régi módjának fenntartását. A compessorokat illetőleg rendelí, ha ezek a bírókijelölésben megegyezni nem tudnának 3 nap alatt, akkor a szbíró terjesszen 3 egyént választás végett. Jegyzőt pedig a község a földesúr jóváhagyása mellett választhat. Ha az úr a jóváhagyását megtagadná, a vármegyei hatóság intézkedik. A jegyzők vétségökhöz képest, vagy ha a szükség úgy kívánja, a szerződési idő alatt is a földesúr tudtával elbocsáttathatnak; míg a bíró s az esküdtek az év leforgása előtt el nem mozdíthatók, ha csak a kötelezettségnek nagyobb mulasztásával nem terhelhetnek, vagy más fontos okok nem kívánják. Azon községek, melyek jegyzőiket s előljáróikat ezelőtt az úri hatóság befolyása nélkül választották, e jogukban ezentul is megmaradnak. 2. §. Nehogy a jobbágyközségek közhaszonvételei és jövedelmei egyedül a tehetősebb lakósok javára szolgáljanak, azoknak rendes igazgatására, és ha csak be nem bizonyítatik, hogy a házi gazdálkodás nagyobb hasznot hajt a községnek, nyilvános árverés útján haszonbérbe adására a községek, az uraság rászoríthatatnak. Az árverés megtartásának napjáról az úr értesítendő, hogy ő vagy tisztje mindenn közbejöheto csalárdság vagy alattomos egyetértés megakadályozása végett jelen lehessen, s a történetket hítelesíthesse. Ha a haszonbérletbe az uraság maga is szándékozna befolyani, az árverésen köztisztviselőnek kell jelen lenni felügyelni. 3. §. Megerősíti azon fentemlített, urbariumi rendelkezést, hogy miután a közadó az illetékes helyekre kivettett, az úr a község bírója által értesítendő, hogy felügyeleti jogával élhessen, de az adó beszedésébe nem avatkozhatik. 4. §. Ha az nincs, vagy oly csekély a közjövedelem, hogy a község szükségleteit az adófizetőkkel kell póltatni, a jegyző a bíróval s előljárókkal meghallgatván a községet, az előre látható közköltségekről jegyzéket készít, s megkísérli a módot, a melylyel a közhatalóságok feloszthatók, s kimutatja, mennyire fedezi a közjövedelem. Ezt az úrnak betérjeszti, kinek kötelessége a jegyzéket megvizsgálni, s a benne foglalt tételek valóságáról meggyőződést szerezni, ha helyeseknek találják, azt helyben hagyni. Ha a földesúr

vagy tisztje ennek nem tenne eleget 1 hónap alatt, ennek teljesítésére a szbíró által felhivandó. A községek az uraság tudta nélkül adósságot nem csinálhatnak. 5. §. A község számadásait a földesúr vagy tisztje minden évben tartozik átvizsgálni, s mindarról, mik a számadás vizsgálásával s megbirálásával kapcsolatban vannak, intézkedni. Hogy pedig az uraság mulasztásával a községek ne károsodjanak, minden év első felében a járási tisztviselők írják össze azon jobbágy-községeket, melyeknek a közelebbi mult évi számadásuk az úr által nem vizsgáltatott meg, s jelentésük ezt be a megyei közgyűlésnek, mely intézkedik arról, hogy a számadások az uraság költségén megvizsgáltassanak.

Ennyi az úri hatóság jogköréről e korszakban. Az elmondottakban látjuk a szent korona s ősiségi elv teljes nyilvánulását, de látjuk azt is, hogy vannak lényeges közkötelezettségek, melyeket a földesúr mint köztisztviselő végez, mi kifejezi azt a haladást, mely e korban a modern eszmék felé észlelhető. Csak egy lökésre volt szükség, mely a szent korona, s ősiségi elven nyugvó úri hatóságot romba döntse, s a megyei hivatalnokok kezébe adja azokat a jogositványokat, miket a jobbágyi viszony megszüntetése után fenntartani lehetett. Az 1848: XI. t.-cz. mérte a halálos csapást az úri hatóságra, mely szerint a sommás szóbeli s mezei rendőrségi ügyek a szolgabírósághoz utaltattak, oly perek, melyek az elsőfoku bírósággal felruházott rendezett tanácsoktól az úri székhez felebeztettek, a vármegyei t.-székhez voltak felebeztethők, az árvai s bírói számadások a megyei számvevőszékhez tétettek át.

Az úri hatóság gyakorlása.

Itt is, mint az előző korszakokban, minthogy a többit előbb láttuk, a bíraskodásról fogunk megemlékezni, még pedig a) polgári, b) bünyügyi, c) az urbarialis perekben való igazságszolgáltatásról.

a) *Polgári ügyekben.* Ezt a földesúr vagy úri széken, vagy azonkívül gyakorolja. Szabály szerint minden polgári ügy úri széken intézendő el, s a földesúr juris dictioját csak itt gyakorolhatja; az úr úri szék tartása nélkül intézheti el a jobbágyok egymás között felmerülő kisebb ügyeit, vagy ha a felek az úri székre való hivatkozás nélkül ő vagy ügyésze ítéletének magukat alávetik. De ha valamelyik fél az úr vagy ügyésze ítéletével nincs megelégedve, az úri szék tartását követelheti, s az úr a fél kérésére tartozik tartani. A nagyobb uradalmakban a nagyobb jelentőségű ügyek is, melyek a jobbágyok egymás közt s más felperes s jobbágy közt felmerülnek, úri szék tartása nélkül intézhetnek el békésen, vagy ha a kibékítés nem sikerül ítéletesen, de a félnek mindig jogában áll úri szék összehívását kérni. Az úri szék szervezése ez: az elnök az úr, vagy tisztje, kit erre felszólít; assessornak felszólíttatik 3 vagy több nemes, kik innen „advocati“-nak is hivatnak. (1729: 28. §. 5.) Ezen kívül feltétlenül jelen kell lennie az illetékes szbírónak és esküdtjének, mint törvényes bizonyágnak. (1729: 28. §. 5., 1729: 41. t.-cz. 5. §.) Az előadó és a jegyző teendőit az uradalmi ügyész végzi; ha ez nincs, egy az assessorok közül. Az 1791: 51. t.-cz. az úri széket régi érvényébe visszaállította, s e szervezetet fenntartotta. Az úri szék mindig első folyamodású bíróság szabály szerint, kivételesen másodfoku a mezővárosoktól hozzá felebeztett ügyekben. A per a civilis ügyekben vagy rendes, vagy sommás. A rendes per az ország törvényei szerint s bíróság praxisa által lett megállapítva, közönségesen a Judiciumokban

* Pfahler 342—345, Pauli a falubírákról I. 154, 157. Jani „Commentatio Historico iuridica de origine et progressu iuris Hunno Ungarici“ Sectio V. 97. l. 16. §.

divik. A sommás perben csak a legszükségesebb formák tartanak meg. Ennek helye van a kisebb jelentőségű ügyekben, s ha a felek ebben egyeztek meg. A rendes pernek ismét rendszerint akkor van helye, ha a nemes a földes úr jobbágyán, vagy annak saját személyén, vagy nemtelen cselédje által kisebb vagy nagyobb hatalmaskodási tény által az úr befolyása, parancsa, küldése vagy biztatása nélkül sértetik. E per a maga saját nevében „Impensionalis“-nak hivatik. Ez impensionalis perről intézkedik az 1729: 41. t.-cz.

Ezzel rátérhetünk a sommás perre. Itt a peres felek a földesúr vagy ügyésze, vagy az úri szék előtt szóval betérjesztik követeléseiket, s felhozzák bizonyítékaikat, mire aztán az ítélet meghozatik; vagy pedig felperes benyújtja a földesúr vagy tisztje, vagy az úri szék elé keresetét, mi az ellenféllel közöltetik felebbezés végett. A felelet megadatván, mindkét fél a földesúr, ügyész vagy úri szék elé idéztetik, itt a kereset s a felelet felolvastatnak, a bíró részletesen kikérdi a feleket a tényállásokról, hogy magának a kölcsönös előadásból tiszta képet alkosson; megállapítván a ténykérdés, ítéletben eldönti a jogkérdést, mely a kereset hátlapjára iratik, s az illető féllel közöltetik. Az úri széken jkönyv is vétetik fel, a jelenlevő úri széki jegyző, elnök, assessorok, s a törvényes bizonyosság által aláíratik, s előttemeztetik, ez a papír jobbfelén, mert a jkönyv a közepén összehajtatik, s a balfelére a felek panasza vezetetik. Nagyobb uradalmakban hetenként bizonyos napon az urasági ügyész eljár, s elintézi a jobbágy egymás, és mások között felmerült ügyeket, a határozatokat külön protoculumba vezeti. Ha a per vagy panasz 2 acta, kereset s ellenirat által nem volna lejártható, s a felek nem akarnák a rendes eljárást választani, jkönyvi eljárással (more libellatico) élnek. A sértett fél peticiolumát kereset vagy kérvény alakjában leírja, melyre az ellenfél érdemlegesen felel, erre a felperes ismét megteszi a maga reflexioit saját aktáján, ezt közli ismét az ellenféllel, az alperes választát ismét a felperessel s így tovább, míg a dolog érdeme ténybelileg eldöntést nyer, s ekkor az ügy az úri szék elé kerül eldöntés végett. A per felvétel után írják az ítéletet, a perfelvételi jkönyvhöz csatolják a fel- és alperesi iratokat s felebbezés esetében a törvényes bizonyosság által megjegyeztetnek. Itt nem látunk semmit az ítélet megindokolásáról, ezt valószínűleg, mint a rendes eljárásban 1836. után kezdődött.

b) *Büntető ügyekben* is a bíraskodást az úr, mint a polgáriakban gyakorolja az úri széken, vagy azon kívül. Azon politikai delictumok, melyek súlyosabb beszámításuknál fogva 24 bot vagy korbács, vagy 3 napi kenyér s vizen való bőjtöléssel párosult elzárás vagy egy egész napnyi kézi munkánál nagyobb büntetést vonnak maguk után, s azok a delictumok, melyek a polgári törvények szerint perbeli büntetést, birságot vonnak maguk után, úri széken ítélandók el. Azok a politikai delictumok s könnyebb büntények, melyek az említett büntetési mértéket nem haladják túl, s azok, melyek pénzbeli büntetést nem vonnak maguk után úri széken, a földesúr jó meggyőződése szerint az előirt törvényeknek megfelelőleg ítélandók el. Általános szabály, mit a földesúrnak, midőn úri szék tartása nélkül büntetni akarnak, szem előtt kell tartaniok, hogy csak oly büntényeket büntethetnek önhatalmulag, mik sem testi, sem az adózó népet érzékenyen érintő pénzbeli büntetést nem vonnak maguk után. Büntethetik 1, 2 vagy 3 napi kézi munkával, de azt azoktól szántás, aratás, kapálás, szüret idején nem követelhetik. Ha a jobbágy a 3 napi munka büntetést nem teljesíthetné, ha szájával vagy testével

vétkezett, testi büntetéssel sujtható; egészséges férfi 24 bot, nő 24 korbáccsal, mint maximummal; idősebb vagy gyengébb egyén 3 napi bőjtös elzárással büntetendő, mint maximummal. Ha vádlott azt kívánja, hogy meg ne bilincseltesék, 15 kr. taxát tartozik fizetni, a Horv. Urb. (PII 14. o.) rendel, hogy a nagyobb fontosságú ügyek a törvényes bizonyosság előtt tárgyalandók s ítélandók el, s a vármegyei hatóságnak bejelentendők, s a jobbágyok csak a törvényben megállapított esetekben büntethetők pénzbüntetéssel, s bilincselés taxája 12 kr. szállíttatik le. (PII 19. o.) A Bánsági urb. (CVI. 9. o.) A criminalis delictumokat, ha csak a földesúr ius gladiival nem bírna, a vármegyei t.-szék elé utalja. S a kisebb delictumokat, melyek a fent említetteknel kisebb büntetést vonnak maguk után az úr által kívánja önhatalmulag büntettni.

c) *Urbarialis ügyekben.* Itt is merülhetnek fel oly tények, melyek bizonyos büntetést vonnak maguk után, de ezek a büntető joghatóság alá nem subsummalhatók, mert ez a személyes alárendeltségen alapszik és kivételes, addig azok a dologi alárendeltségben bírnak létjogosultságukat; így minden földesúr kimérheti őket. Ezeket az urbariumok részletesen szabályozzák s a földesúrtól függ él-e velük vagy sem. Mint főbbek ezek említhetők: 1. Ki a fákat lehámozza s levágja, a kár megtérítésén felül 3 napi kézi munkával büntetetik (CVIII. §. 8.) A bánsági urbarium azt, ki az urasági erdőkről a fát ellopja, a levágott fák kétszeres árával, ha ez behajtható nem volna, börtönnel s testi büntetéssel bünteti. (CIII. §. 313.) 2. Makkok lerázása, gubacsok összegyűjtése az urasági erdőben, a borárlási törvény és határidőn kívüli eladással való megszegése, végre a husnak a ius macelli sérelmére való árulása s más helyről való behozatala confiscatióval s 3 napi munkával büntetetik. (CVIII. §. 11.) A szlavonai urbarium szerint a makkok lerázása, a csergubacsok összegyűjtése a kár megtérítésén felül mérsékelten büntethető. (PI. 10.) 3. Ha a jobbágy fegyvert hord, vagy vadászkutyákat tart, 3 napi kézimunkával büntetetik. (CVIII. §. 12.) A szlavonai urb. confiscatiót s szigorú figyelmeztetést rendel. (PII. 11.) 4. A jobbágyok közt a termény s a pénz összeszedése 24 botütéssel büntetetik. (CVIII. §. 9.) A szlavonai urbarium szigorú figyelmeztetést rendel. (PII. 3.) 5. A sertéseknek az eltított urasági erdőbe való hajtása, ha azokban elfogatnak, a makkoltatás 2-szeresen megbecsült árával büntetetik. (CVIII. §. 10. Urb. Slav. PI. 10.) A bánsági urbarium azokat, kik engedély nélkül makkoltatják sertéseiket, a kár megtérítésén felül a delictum természetének megfelelőleg kívánja büntettni. (CIII. §. 3, 20.) 6. Az urbarialis földeknek eladása, vevése, cserélése s hagyományozása a földesúr engedélye nélkül a beruházott összeg elvesztését vonja maga után. 7. A marhák által okozott károknál a törvény értelme döntő. Az 1836: X. t.-cz. 5. §. a következőket állapítja meg: 1. Ki a földesúri munkát resten, vagy a földesúr kárával végzi, legyen nem nemes vagy nemes jobbágy, ha a munkán máskülönbén jelen levők bizonyítása szerint azon nap ismételten megintetett s tette mellett makacsul megmarad s ekkor helytelen munkájának be nem tudásán felül, a földesúr által kettőzött munkára szorítandó, de a VII. t.-cz. 5. §. szerint a kettőzött munkák egyike beszámíttatik s ezen kívül más büntetés az illetőt nem éri. 2. Jobbágy által okozott károk megtérítésénél követendő mód: a) Ha a jobbágyok erdőben, vetésekben, szőlőkben s egyéb földeken és réteken tett mindennemű károkat, valamint azokat is, melyeket a jobbágyok egymásnak tesznek, ha azok

tetemes ravaszágon, hibán kívül tétettek, a földesúr részrehajlás nélküli, s ha felek egyike úgy kívánja, a szomszéd helységben megkeresendő s dologhoz értő egyének által a helybeli előljárók befolyásával megbecsülteti s ha a kár a 60 frtot meg nem haladná, a jobbágyot a kár megtérítésére s a becsüsök díjának megfizetésére rászoríthatja s a vármegye tszékére ez csak birtokon kívül fellebbezhet. Ha a kár 60 frtot meghalad, az úriszék íté. Innen a törvények szerint történik a felebbvitel. *b)* Azon károkra nézve is, melyek tetemes hibából vagy ravaszágból, ugyszintén a kilenczed vagy az e helyett divatozó mennyiség család eltitkolásából s az urbéri rendeletek bármely általhágásával a földesúrnak a jobbágyok által okozottak, a földesúr mindenekben ugyan az a) pontban megszabott módot követi s ezen felül az úriszék a ravaszág vagy a tetemesebb hiba valóságát elegendőképp megtudva, a kárt tevő jobbágyot 1—8 napokig terjedhető elzárással büntetheti. *c)* Azon károkat, melyeket a jobbágyok állítólag makkoltatással vagy gubacs-szedéssel tesznek az uraságnak ezeket meghatározni nem lehetvén, ezekre nézve 1—8 napig terjedhető elzáráson felül, melyet a *b)* pont szerint az úri szék mond a vétkesre, minden egyes sertésért ezen kívül 2-szer makkoltatási díjat fizessenek s a leszedett makk s gubacs becsültessék meg, mire nézve a jobbágyok kártérítésre szoríthatók. Ez intézkedések *e)* szerint a jobbágytelken lakó nemesekre nem állanak.

Ha a jobbágyok a földesúrnak vagy az úriszéknek az engedelmisséget megtagadnák, az úr a vármegyéhez fordulhat segítségért. Ez kirendelheti a hajdukát; ha ezek nem elégségesek, karhatalomról is gondoskodhatik s a jobbágyokat szigorúan megbünteti.

Ide vágólag intézkedik az 1836: X. t.-cz. 5. §. 2. pontja, de ez már sokkal enyhébb, mint a fennebb az urbariumokból meritett intézkedés. Ha a jobbágy urának nem akarja engedelmeskedni, az úri szék által 8 napi elzárással büntethető s ha a földesúrnak bántalmazza, a megyei t.-szék ítéle.

Mi az úr s a jobbágy közt felmerülő, a dologi alárendeltségi viszonyból folyó ügyeket illeti, azoknak első foku bírója a földesúr maga, őt a jobbágy ki nem kerülheti. Ha a jobbágy a földesúr határozatával megelégedett, akkor vége az ügynek; ha az úr nem akarja igazságot szolgáltatni, vagy a jobbágy az ítélettel nem elégednék meg, akkor a jobbágy az ispán, vagy alispán, vagy a jelenlevő szolgabíróhoz fordul; az ispán vagy alispánnak kötelessége a nyomozást az alsóbb tisztviselőknél elrendelni, a szolgabírónak pedig, hogy a generalis vagy a particularis congregatiót be sem várván, így a felszólítást sem, a dolog érdemét nyomozni, meghallgatván mindkét felet, úgy az urat, mint a jobbágyot, megkísérteni köztük a békés kiegyeztetést; ez ha nem sikerülne, az urat úri szék tartására inteni s ezt a legközelebbi vármegye gyűlésen (legyen az generalis vagy particularis) előadni. A jelentés után a vármegye-gyűlés, ha szükséges, az úri szék tartására határnapot tűz, vagy ha az úr azt a hatósági felszólításra nem tartotta meg, átteszi az ügyet a megyei törvényszékhez s a tisztí ügyészt a jobbágyok védelmére utasítja. A megyei tisztviselő által megejtett vizsgálat s az ítélet jegyzőkönyvre vétetik; a meg nem elégedő fél birtokon belül a sedriától a helytartó-tanácsához fellebbezhet. Mivel sok helyen az urbéri protocullumok, melyeket a királyi rendeletek értelmében minden megyében kellett szerkeszteni az urbéri perekről, vagy éppen nem, vagy igen rosszul vezettek: az 1815. aug. 30. rendelettel ismét megparancsoltatott azok vezetése. Az úri szék, melyet az urbéri ügyekben tartani kellett, különbözik

a civilistól. Ide vágólag az 1836: X. t.-cz. foglal magában kimerítő intézkedéseket. Az ily úri széken a földesúr maga vagy tisztjei előlülők vagy közbírák nem lehetnek, hanem a földesúr maga helyett előlülőknek más részrehajlatlan egyént, még pedig táblabíró tartozik jelölni, meghívottakat színtén részrehajlatlan egyének közül, köteles a földesúr választani, kiknek törvénytudóknak kell lenniök s a birói hitet le nem tettek, az úri szék előtt letenni tartoznak. A megyék köztisztviselőit is (kivéve az alispánt, szolgabíró, esküdteket, jegyzőket, tisztí ügyészeket s a rendes fizetést huzó táblabírákat) lehet előlülőknek vagy meghívottak alkalmazni, de ezek ugyanezen perben a megyei törvényszéknél való tárgyalásnál szavazattal nem bírnak. A törvényes bizonyosság s egyszersmind közbírói minemőség jelenlétre az illető járásbeli szbíró, esküdt hívassanak meg, ha pedig ezek törvényesen akadályozva lennének, vagy törvényes kifogás alá esnének, helyettük mások; ugyszintén a birói szavazattal nem bíró tisztí közügyész is, még akkor is, ha a jobbágyok valamely más magok által választott ügyvéd segedelmével, a közadó alapjaira leendő felügyelés végett, a megye közönsége által mindenkor küldessenek ki. Az ítélethozásra az 5 íté. (Elnök, 2 meghívott, 2 törv. bizonyosság) jelenléte feltétlenül megkivántatik. Úri széki jegyzőt a földesúr (kivéve a saját ügyészeit s tisztjeit, vagy ki törvényes kifogás alá eshetik) szabadon nevezhet; ez szavazattal nem bír. Az 1. §. szerint az úr a jobbágy panaszának 15 nap alatt köteles eleget tenni; az eljárás egyez a fenni elmondottal; itt említendő a 2. §. 3. bekezdése. Ha a földesúr csekély jövedelme miatt úri széket nem tartatna saját tetemes kára nélkül, ekkor, hogy az igazságszolgáltatás fenn ne akadjon, a megyei közönség a földesúr vagy az úri szék előtt perlekedni akaró jobbágyok folyamodására szerzend magának tudomást az úr ily vagyoni állapotáról s ha ezt valónak tartja, ő küld ki saját kebeléből az úri szék tartására szükséges tagokat, kiket semmiféleapidij nem illet meg. Az ide vágó régebbi rendeletek közül említendő 1781. febr. 23., 1773. jul. 9. 3385. sz., 1769: 274. udv. sz., 283. udv. sz. 1773. aug. 21. 4292. sz. 1778. aug. 4. sz. 4351., 1782. aug. 21. sz. 7988. 1773. jul. 13. sz. 3098., 1774. apr. 8. sz. 1627., 1776. jul. 30. sz. 4877; a vármegyéknek kiadott kir. utasítás 25. §. 1836: X. t.-cz. 3. §. rendelete szerint.

Ha a földesúr illető urbéri tartozások világos szerződés vagy a törv. rendeleténél fogva semmi kétséget nem szenvednének és a földesúr az ily adózások megvételének folytonos gyakorlásában volna, ha ezek iránt a jobbágyok által idáig semmi nemű panasz nem tétetett, következésképp a dolog peressé még nem vált, ez esetben az úr engedetlen jobbágyai ellenében nem köteles perbe szállani, hanem azokat földesúri hatóságánál fogva tartozásaikra szoríthatja s megfordítva, ha valamely jobbágy eddig békésen használt tartozmányából, haszonvételéből kivettetnék, a főbíró esküdt társaival meghallgatván a földesúrnak, ha a panaszt 1 év 1 nap alatt valóságosnak nem találja, azokat a kár s költség megtérítésére kötelezi s a jobbágyok in integrum restitutiót nyújt, mindkét esetben az urbéri út fennmarad. Mi a földesúr által okozott kárt illeti, az a 5. §. 3. d) pontja szerint a szbíró a kárt a helybeli előljárók által megbecsülteti, ha az úr békésen megtéríteni nem akarja s a kár 60 frt értékben alul van, az urat a megtérítésben s a becsü díjban sommás uton elmarasztalja s e végzés végrehajtható, a felebbvitel csak birtokon kívül történhetik. 60 frton felül sommás úton a megyei törvényszék íté. Ha földesúr dolo vagy culpa graviore járt el,

duplimban marasztható el; ez áll a nemesi kiváltsággal bíró jobbágyokra is.

Ha a perek kiváltságból vagy az urbértől különböző ius címen erednek, vagy pedig az urbéri kötések megerősítése végett indittatnak, ezeket a legfőbb ítélőszékig a birtokon belüli felebbezés megengedésével a törvény rendes útján kell folytatni; azon perek pedig, melyeknek tárgyául az urbérből, vagy ennek következtében kötött szerződésekből származott kérdések szolgálnak, az úri szék, mint első folyamodásn bíróság előtt lesznek indítandók s lépéscikkénti úton a kir. Helytartó-tanács birtokon belüli megvizsgálása alá tartoznak. Minden ítélet pedig, mely jövőben az urbéri perekben vagy az első folyamodásu bíróság vagy a fellebbvitel útján (következésképpen a kir. Helytartó-tanács által is) hozatnak, a törvényeken alapult és soronként előszámlálható okokkal lesz támogatandó. Ez a törvény az, mely először kimondja az ítélet indokolását. E törvényhez az 1840: VII. t. cz. 11. §. hozzáadja ezentúl a megyék urbéri t. székei a kir. helytartó-tanácsal levelezhetnek hivatalosan, a fellebbezett pereket ők maguk a kir. Helytartó-tanács-hoz közvetlenül felterjeszhetik. Az 1836. 5—10. §. a határnak urbéri per útján való rendbeszedéséről intézkedik. A VII. t. cz. 6. §. a) pontja szerint rendbeszedésnek helye van ott, hol a földesúr, vagy a jobbágyok nagyobb része kívánja, azon határok, melyek a telkek összesítése ugy a telki állományok s legelőnek elkülönítése végett már ez előtt rendbe szedettek, vagy a jelen törvény szabálya s elvei szerint ezután rendbe szedetni fognak, azok új rendbe szedés alá nem esnek. b) Azon határookra nézve, melyek már egymás közti szerződés, vagy eddig megállapítva volt szabály értelmében hozott s felsőbb megvizsgáláson is átment bírói ítélet következtében szedettek rendbe, az új rendbeszedésnek célja egyedül az összesítés, vagy a telekbeli tartozmányok és legelőnek elkülönítése s így a jobb s értelmesebb gazdálkodás behozatala lehet, ezen új rendbeszedés által azonban a jobbágyok azon urbéri illetősége, melyet már egye-

zés vagy bírói ítélet mellett bírnak, soha meg nem fogyaszthatatik, sem urbéri tartozásaik változtatást nem szenvedhetnek, még annál kevésbé szaporíthatatnak. Mihez képest magától értetődik, hogy a fent említett esetben a rendbe szedés alapja s feltételei egész kiterjedésökben megtartandók lennének. A jobbágyok telki állományait mennyiségre és mineműségekre tökéletesen annyit érőben kell kihasítani s kiadni. — c) A még rendbe nem szedett helyeken, hol egyezésből származott bánásmód divatoz, a rendbe szedés, ha azt szintén a földesúr vagy a jobbágyok nagyobb része kívánná, csak az egyezés által megállapított elvekhez s feltételekhez alkalmaztatva s mindenkor a földek összesítésére és elkülönítésére való figyelemmel fog történetni. d) Mely compossessoratusban nincs még behozva a kellő arány, ha valamelyik compossessor vagy a jobbágyok nagyobb része a rendbeszedést kíváná, az a meghatározott elvek szerint a törvényes arány behozatalával lesz eszközözendő s azzal együtt végrehajtandó. e) Mindezen esetekben az összesítés megrendelendő s végrehajtandó. A törvény eddig az általános elvekre állapította meg, helyet adva mint láttuk, a mezőgazdaság felvirágoztatására való törekvéseknek, ezek után tér rá a módozatra, a rendbeszedési per előkészítésére és folytatására s épp ez az, mi minket az úri hatóság gyakorlása szempontjából érdekel, míg az előbbiekből az elmondandókat érthetjük meg. f) A per kezdetén az úri szék megvizsgálja s a beperlett azok utmutatása szerint bírói ítélettel állapítja meg, hogy nincs-e oly szerződési akadály, mely a rendbe szedetést lehetetleníti. Ítéletét a sedria vizsgálata alá bocsátja s a meg nem elégedő félnek birtokon belül fellebbvitel engedtetik. Ez előleges kérdés bírói eldöntése után következik a földmérés; a megtörtént földmérés után, ha az hitelesített, rendbeszedés által okozott károk s költségek jönnek tekintetbe, e felett is az úri szék határoz, birtokon belüli felebbezésnek hely adatván.

Dr. Endes Miklós.

Az otrokocsi Adorján család.

Régi eredetű gömörmezei család, mely azon várjobbágy, várkatona nemzetségből származik, melyet Wertner Mór és Karácsonyi János Otrokocs (Ottrochok) néven tárgyaltak.¹

Ez a nemzetség már az Árpádok alatt birta Doncsukfalvát (Otrokocs ősi neve),² mint Gömör-várhoz tartozó várföldet.

Még V. István alatt kitüntették magukat Atracsik fiait és osztályos-atyafiait, amiért a király Harkács várföldet adományozta nekik.³ Kun (IV.) László alatt pedig a cseh király elleni hadjáratban vitézkedtek és szereztek érdemeket; ezért László király 1274. jan. 31-én birtokaikkal együtt kiveszi őket a várjobbágyok sorából és a nemesi rendbe emeli.⁴

Nem akarok most a már akkor is népes nemzetség ismertetésébe bocsátkozni, csupán azon téves

nézetre hívom fel a figyelmet: mintha e nemzetségből származott volna a Beke család. Ezt vallja Wertner Mór,⁵ utánna a Borovszky-féle Gömör vm. monografiája is. (457. l.)

Ez a tévedés nyilván onnan ered, mivel nemeslevelüket a Történelmi Társ. gömöri kirándulása alkalmával a Beke család levelesládájában találták meg.⁶ Már Géresi Kálmán állította, midőn ez oklevelet közölte, hogy Atracsik fiaitól a Beke cs. származott.⁷

A felsővályi Beke család pedig a XIX. század előtt soha sem birt, sem nem lakott Otrokocson Csak a mult században származott oda Beke Bálint (László apja) Felsővályból. A szóban forgó oklevél is csak nem rég került a Beke László családi irományai közé. De megtaláltam az Adorjánokat illető többi irományok közt is eredetiben az I. Károly átiratában foglalt nemeslevelet;⁸ meg régebbi másolatokban a vályi Adorjánok levelei közt és a Simon Benedeknél levő családi irományok közt is.

¹ Magyar nemzetségek a XIV. sz. közepéig; az első II. 261. az utóbbi III. 1—186. l.

² Fejér: Codex D. VIII. 3. 665. Egyik birtokosáról, ki a XIII. sz. közepe táján élt Atracsik, vagy Otrocsik, Otrocsok lett, melyet a XVII. század eleje óta az Otrokocs váltott fel.

³ Hazai Okmánytár VII. 112. okl.

⁴ Ugyanott.

⁵ Idézett munkája II. 263.

⁶ Századok 1876. G. kirándulás 44. l.

⁷ Hazai Okmánytár VII. 150. l.

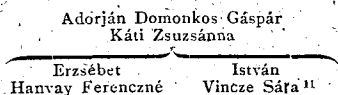
⁸ Adorján Lőrinczné asszonynál Rimaszombatban.

Ebből a nemzetségből — amint egy más alkalommal kifejttem — az otrokocsi Simon, Adorján, Anderkó, Jakab, Susa Korpás, Nagytamás, Foris, Orbán és még több családok származtak, melyek részint kihaltak, részint ma is virágoznak.⁹

Míg a XV. században ezeket a családokat leginkább csak Otrocsoki néven említik az oklevelek, addig a XVI. században már külön-külön saját családneveik alatt szerepelnek.

Egy régebbi feljegyzés szerint¹⁰ az otrokocsi Domonkos család az Adorjánok közül vált ki. Ezen állítást annál inkább elfogadhatjuk, mivel a Domonkosok néha Adorjánoknak is irták magukat. E család fiágon 1768. körül halt ki.

Álljon itt rövid leszármazása :

Már 1561-ben az Adorján Gergely nevével találkozunk, ki mint nemes ember tanuként szerepel Otrokocsban.¹² Ugyancsak mint tanu fordul elő 1582-ben otrocsoki Domonkos Miklós 65 éves nemes ember.¹³

Ennek a D. Miklósnak Sándor nevű fia 1566-ban a jászói konvent-előtti birtokügyeiben Adorján Boldizsárnak ad meghatalmazást.¹⁴ 1598-ban pedig helytartói új adománylevelet szereznek Otrokocs-ra és a Kelecsény pusztára, melyekbe a jászói konvent vezeti be Adorján Boldizsárt, Korpás Gergelyt, Simon Bálintot és Nagytamás Gergelyt osztályos atyafiaikkal együtt, melyeket már őseik is háborítás nélkül birtak.¹⁵

Adorján György 1623. Gömör vm. esküdtje volt. (Hanvay lt. 1623.)

1625-ben az otrokocsi és bozokházi nemesek, mint osztályosok közti egyességnél e család részéről ifj. és id. A. János, ifj. A. György, id. A. másképp Erős György, A. Jakab és Domonkos Miklós szerepelnek.¹⁶

1662. márcz. 3-án Adorján Mihály és Pál, másrésztől A. Márton ősi otrokocsi kuriájukat, épületeikkel és a hozzátartozó földekkel, valamint a Bozokháza és Perbesháza-pusztákban levő részeket egyenlő részben osztják fel egymás közt. „Minthogy pedig“ — ugymond — „Otrokocs faluban levő egész kuriánk leányágot nem illet; Adorján Annát és Erzsébetet tartozunk kifizetni.“

Az itt előforduló Pálnak Márton fia F.-Vályból házasodott, feleségül vévén alsóvályi Kalas János és Beke Kata leányát Máriát. (A Kalas család fészke ugyan Alsóvály, de egy ága Felsővályban virágozott.) A. Márton a felesége jószágába, Felsővályba ment lakni. Így alapította meg a felsővályi ágat.¹⁷

A család másik ága visszamaradt az ősi fészeken Otrokocsban. Míg a vályi ág jószágai, mint alább látni fogjuk, nagyobbrészt idegenek kezére kerültek, addig az otrokocsi ág nemcsak hogy ezekéit kezéhez nem váltotta, hanem maga is többször zálogosításhoz folyamodott. Így Adorján Miklós fiai (ki a XVII. sz. végén élt) Márton és András, az atyjuk által Mihály

testvérbátyjának elzálogosított jószágot a Szentiványi Mihály özvegyének és fiainak adják zálogba.¹⁸

Ettől a két testvértől származnak közvetlenül az Otrokocsban lakó Adorjánok.

Innen származott Adorján Dávid (sz. 1783), ki miután 1813-ban testvéreivel megosztozott, 1816-ban nőül vévén ns. Rajszi Klárát, kinek Gortvakisfaludon volt ősi birtoka; ott telepedett le. Adorján Dávid, mint 11 vmegyének a táblabírája, elég nevezetes ember volt. Fia a novella író és költő: Adorján Boldizsár (sz. 1820 febr. 2-án. G.-Kisfaludon, † 1867. jul. 13.), akihez Petőfit is baráti kötelék fűzte. Hozzá intézte Petőfi: „Adorján Boldizsárhoz“ ez. költeményét. Boldizsár fia: Lőrincz földbirtokos, özvegye Frideczky Matild (terecskei és apáczaalvi) gyermekeivel ma Rimaszombatban lakik.

Márton az 1680-as években telepedett le F.-Vályon. Ez ág származására érdekes vallomásokat szedett A. Mihály 1791-ben. Álljon itt felsővályi Nagy Zsigmond 89 éves nemes ember hit alatt tett vallomása: Esmérte otrokocsi ns. Adorján Márton uramat és a midőn Felső-Vályba megholt, már akkor jó suhancz volt a tanu. Az öregektől sokszor hallván, tudja, hogy Adorján Pálnak törvényes és természet szerint való fia volt. Adorján Márton, aki Otrokocsból Vályba házasodván, csakugyan lakását F.-Vályba, felesége jószágába vette és özvegyességében F.-Vályban holt meg. Tudja bizonyosan, hogy Adorján Mártonnak János és Miklós fiai voltak; Jánosnak pedig a mostan hiteltető ns. A. Mihály, akiket mind személyesen ismert. Vallomását a többi tanuk is megerősítik.¹⁹

Elkerülvén Otrokocsból, ottani apai jószágukat elhanyagolták. Már Márton 1689-ben, hogy a Nagy Györgynél levő jószágát kiválthassa, Szentiványi Mihálynak zálogosítja el otrokocsi házhelyét, melyre többször (1697. 1707.) auctiót is szedett.²⁰ Maradékai is inkább arra törekedtek, hogy vályi jószágukat szaporítsák.

A XVIII. sz. végén azonban A. Mihály, ágának akkor egyedüli fitagja, miután 1781-ben megosztozott nővéreivel és közeli rokonaival, — hozzálátott ősi, otrokocsi jószágának a kikereséséhez, melyek egynél-másnál zálogban voltak.

Mindenekelőtt a Szentiványiak kezén levőket akarta kiváltani; ez azonban nehezen ment, mert kénytelen volt pert indítani ellenök. (1795.) A per folyamán még az otrokocsi Adorjánok is ellene fordultak, mint a Szentiványiak evictorai. Ezeknek sem lehetett kedvökre, hogy jószágait ki akarja váltogatni, mert egy része ő náluk volt. A. Mihály azonban ezeket is perrel támadta meg, most már az egész otrokocsi Adorján birtokok felét követelvén. 1793. jun. 4-én hiteles tanukkal igazolta, hogy mivel második nagyapjának a bátyja, Mihály „fiu mag“-nélkül halt meg s így annak javai is őt illetik (a nők ugyanis, mint fent is láttuk, ezen javakban nem örökösödtek, csak kiházasítást nyertek) és így az egész Adorján családot illető jószágok „hason fele“ őt illeti.

Az otrokocsi ág (Adorján György, József, Márton özvegye: Jósafei Borbála és A. István) nem várván be a per kimenetelét, 1800. Boldogasszony havának 15. napján 100 frt vinculum alatt egyességet kötnek Mihállyal, mint felperessel. Belegyeztek abba, hogy a Szentiványi és más idegenek kezén levő jussok, melyek az Adorjánokat illetik egyrésztől A. Mihály, másrésztől A. Imre, József és több atyafiai közt egyenlő

⁹ Különösen az 1561-ben a Susa cs. utáni örökösödés körül folyt per (Borsod vm. átiratában Simon Benedek es irom. Otrokocs) és egy 1625-ben az otrokocsi és bozokházi nemesek, mint osztályos atyafiak közt létrejött «transactio» bizonyítja ezen családok közös eredetét.

¹⁰ Nagy Károly-nál Zádorfalva.

¹¹ A. Antal-nál levő cs. irom. Bpest

¹² Susa per.

¹³ Hanvay lt. a Nemz. Múzeum könyvt. 1589. alatt.

¹⁴ Jaszó: Prot. N. fol. 95.

¹⁵ Jaszó sub. A. fasc. I. no. 19. (Statut.)

¹⁶ Jakab írományok, Otrokocs.

¹⁷ A. Antalnál Bpestben.

¹⁸ A. Lőrinczné assz.-nál Rszombat.

¹⁹ A. Antalnál.

²⁰ Ugyanott.

²¹ Több peres íromány A. Antalnál.

részben osztassék fel. A Mihály pedig elállott az opporcionális pertől.²¹

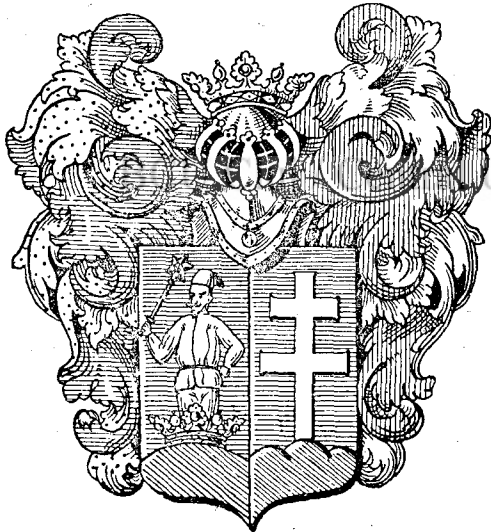
Mihály fiai: László, Pál és István 1806. febr. 6-án osztóznak meg örökségükön. István visszaköltözött Otrókocsba. 1808-ban azonban otrókocsi javaikat Istók Mártonnak zálogosítják el, aki a fenti per alatt anyagilag is támogatta őket.²²

A középső testvérnek, Pálnak maradnak csak fi-maradékai. Legidősebb fia István Gömör vm. esküdtje volt. (1825.) 1826-ban József, Mária, Zsuzsánna és Klára testvéreivel osztózik meg. Korán elhalt (1835. körül); fia Antal, árvaságra maradván, iskoláit Egerben végezte, majd joggyakorlaton volt Fáy Gusztáv másod alispán mellett, míg vályi és otrókocsi birtokát gyámja Vad András bérbe adta. Antal is később Gömör vm. esküdtje lett. († 1900. körül F.-Vályon.) Gyermekei közül Antal s. titkár a belügyminiszteriumban, István pedig Harmaczon birtokos.

Még csak a család címérééről szólok néhány szót. Gömör vm. monografiája úgy tünteti fel a dolgot, mintha e család, már mint nemes 1630. máj. 8-án Adorján Tamás és fiai: Péter és András által nyert volna armálist s az akkor nyert címert, mint az Adorján család újabb címérét fogadja el. (659—640. l.) Ez az armális csakugyan létezik (jelenleg A. Lőrinczné assz. birtokában), de semmi köze sincs ehez az Adorján családhoz s azért címérét sem szabad az otrókocsi Adorjánok címérének tekinteni.²³

Ezt armálist Zemplénben hirdették ki, Gömörben azonban sohasem, már pedig ez a család Gömörben élt; aztán az impetrator Adorján Tamás nem is volt nemes, hanem amint az armális felmenti, agilis (apja nem nemes, csak anyja az). Pedig ez az Adorján család már akkor rég elismert nemes volt, mit a Monografia is elismer.

A család címérének azt az 1835-ből való, seiyemre festett címert kell elfogadnunk, mely ma az A. Antal birtokában van Budapesten s a következő felírást viseli: „Az Otrókocsi Adorján familiának adományi címere. 1835.”

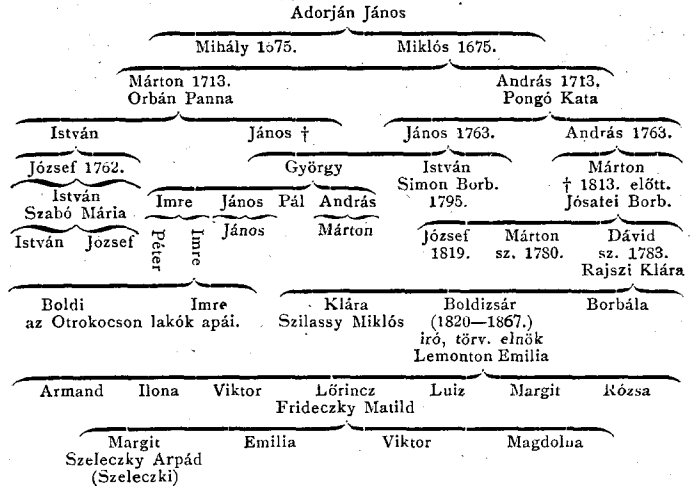

²² U. o.

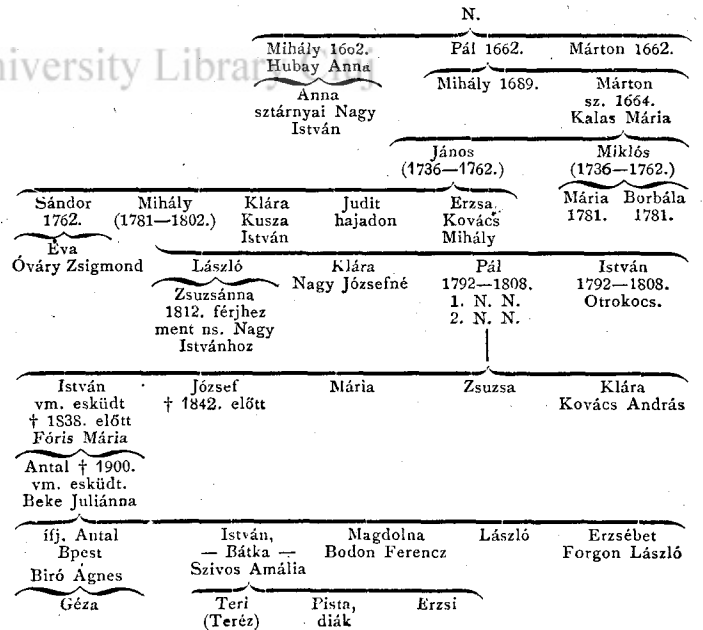
²³ Mint ujabbán megtudtam, ajándékba kapták s nem is igen régen.

Nincs ugyan tudomásunk róla, hogy e család valamikor armálist szerzett volna, de a használat jogán elfogadhatjuk azt. E címér, mint a mellékelt rajz is mutatja, a következő: hasított kék paizsban jobbról koronázott zöld halomból növekedő fehér, bő ruhás, fezes török,²⁴ felemelt jobbában öt tollu buzogányt tart. Balról hármás zöld halom középsőjére állított ezüst apostoli (kettős) kereszt. Koronás nyiltsisak. Takarói: kék-arany, vörös-ezüst színűek.

Az otrókocsi és gortvakisfaludi ág leszármazása (nagy részét az A. Lőrinczné asszonytól levő oklevelek alapján):

A felsővályi ág leszármazása (A. Antalnál levő iratok alapján):

Forgon Mihály.

²⁴ Ezt a turbán-szerű süvegről és a bő ruhájáról következtetni.

A kurucz Vay Ádám családi följegyzései.

A bujdosó kuruczok közül legelőbb II. Rákóczi Ferencz egyik legjelesebb hívét, udvari marsallját, a kurucz Vay Ádámot hozták haza. Danzigban, 1719. januárius 31-én végezte be életét, s ott pihent, míg

az idén, november 15-én, ősi birtokán, Vaján temették el.

Vajai Vay Ádámnak kimerítő életrajzát senki sem írta meg. Régebbi genealogusaink azt sem tudták,

hogyan mikor született.¹ Élete legújabb ismertetőjének² sem állottak erre nézve pontos adatok rendelkezésére. Annál inkább örülhetünk tehát annak, hogy a szerencsés véletlen napfényre hozta rövid eredeti családi följegyzéseit.

Széki Gr. Teleki László (a gyömrői) ez év szeptemberében Kolozsvárt őrzött levéltárát az Erdélyi Nemzeti Múzeumba tette be. Az átvétel után rögtön megkezdődtek a rendezés munkálatai s ezek alatt a levéltár gazdasági és pörös okmányai közül egyik csomóból Vay Adám családi följegyzései bukkantak elő. Csupán félv az egész. Fogalmazványnak látszik. Vay Adám sajátkezű, szállkás írása. Egész terjedelmében közöljük.

A Teleki-levelek közé igen rég juthatott. Valószínűleg még közvetlenül a kurucz-háborúk után. Vay Adám egyik leányát, Katát, Teleki Pál vette feleségül s ennek a révén kerülhetett a részben a Vayak tulajdonát képezett Ajnácskő vára és tartozékaira vonatkozó adatokhoz keveredve a családtörténeti följegyzés is a Telekiek levelei közé.

Maguk a Vay-levelek sok viszontagságon mentek át. Vay Adám magával vitte 3 ládában Lengyelországba a leveleit s a nagy-iványi Fekete Erzsébettől való gyermekei Erzsébet, Kata, Judit és Adám Kendi-Lónán 1716 februárius 4-én öt pontból álló szerződést kötöttek a visszaszerzésükre. Ebből kitűnik, hogy a leveleket egy zöld, egy fekete és egy bőrs bepecsételt ládában ifj. Vay Adám Ilvoy városába, a Domokosrendi kolostorba tette be.

A testvérek 500 arany büntetéspénz alatt abban állapotok meg, hogy a ládákat az veszi kézhez s az gondozza, kit a törvény erre kijelöl. A gondozó atyafi kötelességévé tették, hogy az idegenekkel szemben szintén viselje a ládák gondját. Mindemellett öz. Vay Ádámné Zay Anna egy 1719. október 3-án kelt levélből bizonyos, hogy a ládák akkor még Ilvoyban voltak.³

Nem hihető, hogy a Vay Adám családi följegyzései a ládák Lengyelországból való visszaszerzése előtt kerültek volna ki. Reánk nézve nem is ez, hanem az az érdekes, hogy a följegyzések az általában ismert Vay-leszármazási táblát⁴ lényegesen módosítják.

Mindenekelőtt tisztán megállapítható, hogy a kurucz Vay Adám 1657. május 11-én született. 1679. május 2-án jegyezte el Füleken nagyiványi Fekete Erzsébetet, kivel másnap Osgyánban meg is esküdt s 4-én tartották a lakodalmukat. Gyermekeik sorrendjére nézve látjuk, hogy Erzsébet volt a legnagyobb Ezt követte Péter, ki hamar meghalt s utána Anna jött. Adám fiát, kit Nagy Iván a családfa elejére helyez, az 1716-i lónai szerződés a negyedik helyen említi.

A följegyzések alapján a következő családfa állítható össze:

¹ Nagy Iván: Magyarország nevezetesebb családai. XII. 105.

² Mocsáry István: Kurucz Vay Adám. Képes Folyóirat 1906. 493-96. Ugyanott közölve Vaynak és második feleségének arcképe s a vajai sirbatételről fényképfelvétel is.

³ Eredetije a gr. Teleki László-féle ltrban, az Erd. Nemz. Múzeumban.

⁴ Nagy Iván XII. 101.

vajai Vay Péter
sz. 1611. † 1662. VII. 25.
(Zoltán)
† Nagyszőlősi 1682. XI. 22.

Adám
a kurucz
1657. V. 11. († Danzigban 1719. I. 31.)
nagyiványi Fekete Erzsébet
elj. 1679. V. 2. esk. V. 3.

Erzsébet sz. Füleken 1680. IV. 21.	Péter sz. Varda 1681. XI. 10. † Ajnácskő 1682. XI. 28.	Anna sz. 1683. II. 24.
---------------------------------------	--	---------------------------

* * *

In nomine Patris, Filii et S. S.

Non est currentis, neque violentis, sed miserentis Dei.

Az mint boldogul Istenben kimult atyám Vay Péter uram bibliájának elején maga keze irásában tanáltam, születtettem anno Domini 1657 die 11 May, reggel 7 óra tájban. Legyen ezért utolsó pihenésemig teljes életem Isten dicsőségére, idvességemre, felebaráti hasznokra. Amen.

Sok dicséretes virtusokkal magának örök emlékezetet hagyott édes atyám, tekintetes nemzetes vajai Vay Péter uram csendesesen mult ki ez árnyékvilágból nagyszőlősi házánál, anno Domini 1662 die 25 July, kinek Jehova teljes szentháromság Isten adjon örökké való nyugodalmat, — hazájának és méltóságos fejedelmi és hadai rendekben eltöltött sok hasznos és dicséretes szolgálattya után, életének 51-ik esztendejében.

Örökké imálandó teljes szent háromság Istenem szent nevében és segítségébül jegyeztem el magamnak örökös házastársul Fileken édes anyyátul (kinek temetésén azon nap jelen voltam) s emberséges emberek recommendatiojára még az előtt nekem ígértetett iványi Fekete Erzsébet asszonyt, anno 1679, die 2. May, kinek gyámoltalan árvasága és az boldogtalan akkori világ úgy kívánván, 3 ejusdem Osgyánban rimaszombati praedicator Harsány uram által esküttem meg. Böcsületes atyánkfiait 4 ejusdem mensis May volt édes anyya halálára való képest gyászos és minden pompa nélkül való lakodalmunk. Mely minthogy az Jehova teljes szentháromság Istennek, az Ábrahám-nak, Izsáknak, Jákobnak vezérlő nagy urának nevében és segítségében kezdetett, úgy minden részén és természeti halállal consumálandó végén is legyen édes anyyamtul reám mondatott csendes áldása, melyért legyen örökké való hála és dicsőség a magasságbeli Istennek.

Anno 1680 die 21 Aprilis, az Bak alatt, akkori Husvét napján reggeli két s három óra között adta az én jó Istenem első leányomat, Vay Erzsébetet, Fileken.

1681. 10 Novembris adta Isten ez világra első fiamat Vay Pétert Vardaban.

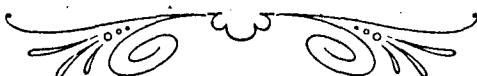
1682. 22 Novembris nagy-szőlősi házánál 7 heti és öt napi súlyos betegségi után 4 és 5 óra között⁵ édes asszonyom anyámat.

1682. 28 Novembris holt meg fiam Vay Péter Ajnácskőben.

1683. 24 Februarii lött ez világra Vay Anna leányom vízöntő jegy alatt. Isten nevelje.

Kelemen Lajos.

⁵ Szólítja ki Isten e világból.

Aranyosszék Iustrája 1642-ből.

(Hetedik közlemény.)

Pedites pixidari in Kerchiet recentes.

Fodor István; fia: Gergely.**
 Dobos György; fia: Istók.**
 Öcscse: Bálint.*
 Darkó Balázs.*
 Nagy als. Balássy István; fia: Ferencz.**
 Kovachi Jakab; fiai: István an. 3, Mihály anni dimidii.
 Kochys Mihály,* vagus; fia: János an. 4.
 Balog Péter; fiai: András, János, mente capti.
 Székel István; Kerchiatti András diák úr szolgája;
 fia ennek: György an. 10.
 Barlabás Tamás; fiai: János 10, István 10 évesek.
 Thamás Deák; templom épületire való faragó ember,
 idegen legény; fia: János an. 3.
 Szabó Pál; fiai: István an. 5 Márton an. 3.
 Kis alias Tarchiay András; fia: Péter an. 5, György an. 3.
 Báthory András; fia: István an. 6.
 Kovachi András.
 Magyar Brathi György advena; most falu pásztora.
 Beojte Ferencz; fiai: János,* György,* Sídó Péter.
 Mihály an. 6.
 Salamon Péter; öcscse: Salamon Pál; mostoha fiai:
 István an. 6, Ferencz an. 2.
 Deák Mihály.
 Keresztesi Mihály; fia: Marczai.**
 Ungvári András.*
 Báthori Mihály.*

Orphani:

néhai Székel János fia: Jancsi, árva.

Mortui post collustrationem.

Nobiles: Beoythe István, Pataki Mihály.
 Ped. Nagy Balázs, Gabos István, Simandi Mihály, Finta
 Jakab, Szilágy Péter, Balog Bálint, Aczél István.

XVII. Keovend.

Nobiles.

Chiepp Mihály; fia: Chyepp Gáspár nőtelen.
 György Deák, néhai Berkesy Péter fia Colosváron
 házassult.
 néhai Chyepp Péter fia.
 Chiepp Thamás; fiai: Mihály an. 11, Péter an. 2.
 Nagy Demyen István fiai: János, Mihály 11, Bálint 9,
 Márton 5.
 Gál István; fia: György an. 3.
 Szabó István; ennek fia: István an. 3.
 Nagy Thamás; fia: Péter.
 néhai Nagy Péter; fia: Nagy János.
 Bárdocz Thamás; fiai: János, Ferencz an. 11.

Pedites pixidarii in Kövend.

Simonffi Péter; fiai: István, Péter an. 5.
 néhai Dali János fiai: Bálint, János.
 Dali Miklós; ennek fia: István an. 8, György an. 6
 Mihály an. 1.
 Kiss János; fia ennek: Kiss István, János an. 10.
 Nagy Mihály; fiai: István, János an. 11.
 Kiss Mihály; fiai: Bálint, Menyhárt, Miklós.
 Kerekes Bálint; fiai: Gergely, István 10, Miklós 6.
 néhai Biró Pál fia: Kelemen, unokája: Istók 7, Máthé
 Györgytől való.

Kis Bálint; fia ennek: György mens. 3.
 Nagy Mátyás; fiai: Miklós, Péter an. 5.
 Fazakas Péter; fia: György.
 néhai Pál István fia: Pál István.
 Bochiardi János; fia: Mihály an. 2.
 Bochiardi Mihály; fiai: Mátyás, Benedek.
 Bochiardi Jakab; fiai: András an. 9, Miklós an. 6.
 Bochiardi Márton.
 Demjén Mihály; fia: Ferencz.*
 Demjén György.
 Demien Pál; fiai: Mihály an. 8, István an. 4, János
 három hetüs.
 Bartha Máthé; fia ennek: János,* Gergely 7, István
 mens. 4.
 Veress Gergely; fia ennek: Péter* tanuló deák Tur-
 ban; Gergely an. 7.
 Lippay Bálint nőtelen, de házi gazda, az hadban vagyon.
 Pánczél István; fia: András.*
 vey ennek: Veress Márton; fia ennek: János an. 2.
 néhai Barla István; fiai: Miklós, István. Ezeknek az
 apjuk megváltozott volt Nagy Baláztól, Tordán
 lakótól másfél száz frttal; most darabontok.
 Enyedi Mihály; veye ennek: Feyér Miklós; fia ennek:
 István an. 1.
 Péterffi György, nőtelen, házi gazda.
 néhai Péterffy Boldizsár unokája: Péterffi Márton;*
 ez Vesszősön szolgál.
 Sipos István; fiai: Péter an. 7, Miklós an. 5.
 Egri János; fiai: István,* öcscse: János an. 10, Péter
 an. 7.
 István János alias Kováchi.
 Nagy Gergely; fia: Mihály.*
 Kovachy Tamás; fiai: János,* György an. 9 et medii
 Márton an. 3.
 Pál János; fia: György an. 9 et medii.
 Osvát Péter; fiai ennek: János an. 11, György an. 5.
 néhai Péterffy Boldizsár unokái: Péterfi János,* Bálint
 an. 7 az leányától valók, kit egy jobbágy ember
 vett volt, de itt szabad helyben született.
 Butics Balázs.
 Butics Mihály; fiai: Ferencz,* Péter an. 6, Mihály
 mens. 6.
 Chyklai alias K—andi Péter; fiai: Mihály, Péter an. 11.
 Feier Lukács; fiai: András an. 11 et medii, János
 an. 8, Mihály 6 hetüs.
 Feyér István; fia ennek: János an. 3.
 Fejér Benedek.
 Chyep Mihály süketes.
 Illies János; fiai: Miklós an. 9, György an. 6.
 néhai Tegzes Bálint fiai: Tegzes István,* Senfalván
 lakik. Tegzes Gergely.*
 Chiok Márton, lemhényi fiu; urunk ő Ngától erős
 protectioja vagyon, Thoroczkaik Sigmund uram is
 felszabadította hűtit az mint megeskettette volt,
 mert veres drabantnak találtatott; ennek fia:
 János, mens. 6.
 Moldovay Péter.*
 Nagy Mihály.
 néhai Nagy Ambrus fiai: Nagy András* szolga, Nagy
 István* szolga.
 Kanta alias Haydu Márton; fia ennek házi gazda.
 Kanta alias Hajdu István; ennek fia: Gergely an. 1.
 Nagy János.
 Nagy Péter.
 Fazakas Mihály; fiai: György an. 4, András an. 2.

Tot als Lengyel István; fia: János,* az hadban; non juravit.

Illyés Pál; fia: Péter; András an. 3, Mihály mens. 5.
Simándi György; fiai: Ferencz,* az hadban; István an. 11, János an. 9 et medii, Péter an. 8, Tamás an. 4, György an. 1.

Sipos Mihály; fiai: István 11, Miklós 8, Márton 1 évesek.
Asztalos als Somogyi György; fia: István mens. 5.
Nagy Miklós Simon Péter vey; fia: Péter an. 3.

Bartha András; fia: György an. 2.

Oláh János.

néhai Szabó Ferencz fia: Szabó András.*

Szabó Tamás.*

néhai Cheoreok alias Kundi Gergely; fia: Cheoreok Mihály.*

Orphani in Keovend.

néhai Bartha Mihály fiai: Bartha István* an 14, Miklós an. 11, ezek Túrban laknak.

néhai Lippai Mihály fia: Péter an. 9.

néhai Nagy Gergely árvái: Péter, György, Harasztoson szolgálnak. István, Butics Balázs a szülei atyjok tartja.

Vagi.

Fejér Gáspár; fia: Fejér Mihály urakat szolgál Magyarországon.

Nagy György; fia: Nagy István Lengyelországba bujdosott.

Szabó Lukács fiai: Szabó András, ember haláláért bujdosó. Szabó István Thordán szolgál.

néhai Péterffi Boldizsár unokája: Péterffi Márton Veszszösön szolgál.

Fodor János; fia: Fodor János Kereszturban lakik.

XVIII. Mohachi.

Nobiles.

Kozma Péter, Kozma Kirilla.

Pedites pixidarii.

Sándor János.

Susmán Mihály, erőtlen vén ember.

Susmán János; fiai: Péter an. 8, Simon an. 6, Miklós an. 4.

Az veie ennek a Susmán Mihálynak Pap János, fia Mihály, anni medii.

Gárdos Demeter; fiai: Tivadar,* házas. Illés.*

néhai Papp János unokája: Papp Páskul an. 3.

Papp Trifuly; fia: Opra an. 7.

Parducz Simon.

Gábor János; fia: Krasztavet Kristoph an. 2.

Nagy Mátyás; fiai: Tamás,* Mihály.*

veje ennek: Nagy István; fiai: Simon an. 3, János mens. 1.

Fatul András.

Kis Péter; fiai: Gergely, Opra an. 7, Mihály an. 2.

Chyender Simon, erőtlen, vén, veje ennek.

Chyender István; ez szolgál örökségével.

néhai Chyender Demeter; fia: Simon.*

Jenci Demeter; fiai: János an. 3, Mihók anni medii.

Öcsece ennek: Ignáth.*

Moldvay Mihály.

Triffán Kirilla.

Myrchie Tivadar; öcsece ennek: Simon an. 10.

Czigán Kirilla.

Czigán Demeter. Ehez Vajda Györgyné mondja jussát; fiai: János an. 4, Miklós 5 hetüs.

Mirchie Pál.

Rácz István.

Vagi in Mohachi.

Sztankó János; ez Moldovába bujdosott volt, ott lett egy fia Vazul als László most Chiergeden lakik; öröksége Mohácson vagyon.

Sáradi Tamásné kezesítette meg jobbágnak.

Hajdu János.

Orosz János fia öröke itt vagyon, házas.

Kis János.

Inhabiles.

Kis Mihály, Chiender.

XIX. Dombró.

Nobiles.

Tatár Gábor; fiai: Tatár István,* Simon an. 4, Bálint mens. $\frac{1}{2}$.

Öcsece: Tatár Kozma,* Tatár György.*

Pedites pixidarii iu Domboru.

Korna János Biró; fia: Tamás an. 4.

Korna Harinton.

Öcsece ennek: Korna Simon;* ez Mezőségen szolgál.

Pap Miklós; fiai: János an. 5, Simon an. 6.

Márton Mátyás; fia ennek: Miklós an. 11, Simon an. 2.

Moldvay Veszeli; fia: Marian.**

Öcsece ennek: Moldvai János.* Moldvai Simon.*

Buzgán Tivadar; fia: Veszeli.*

Syma János.

Gombás András; fia: Péter.*

Bochikay Cristoph.

Totth Simon.

néhai Román Farkas fiai: János an. 10, ezt Oláh-Rákoson tartja egy bátyja.

Márton Veszé,* nőtelen, Thövisen szolgál; Chiakóban öröksége.

Bujdosók:

Gombás Szavul; ennek fiai: Demeter an. 6, Flóra an. 1, Mezőszengyelben laknak az apjokkal, kinek öröksége, háza vagyon Domboruban. k

Groza András. Román Sándor másik fiu an. 1. Ezt

Puszta-Egresen az an

XX. Eormenyés.

Nobiles.

Pork Mihály; fiai: Miklós an. 8, János an. 5.

Pork Péter; fiai: János an. 8, Krecsun an. 5, Opra an. 2

Porka János; fiai: Jankul an. 5, Thodor 1 év.

Pedites pixidarii.

Miklie György; fiai: Péter an. 10, János 8 év, Opra 4.

néhai Miklie Mihály fia: Miklie Miklós,* fia ennek: Mihály an. 1.

öcsece: Miklie Opra,* Miklie János;* öcsecei:

Péter an. 11, Todor an. 9, Tamás an. 7, Kozma an. 5.

Toroczko Péter; fiai: Nikora,* János an. 11, Mihály an. 7.

néhai Itt Farkas fia: Itt János.*

K. Weres Sándor.

TARTALOM: *Sebestyén József:* A magyaros czimer. — *Dr. Endes Miklós:* Az úri hatóság fejlődése 1848-ig. — *Forgon Mihály:* Az otrokocsi Adorján család. — *Kelemen Lajos:* A kurucz Vay Ádám családi följegyzései. — *K. Weres Sándor:* Aranyosszék lustrája 1642-ből.

Nyomatott Gámán J. Örököse könyvnyomdájában, Kolozsvárt, Kossuth Lajos-utca 10. sz. (Régi unitárius kollégium.)